

TÜRKİYEDE MEMELİ HAYVANLAR ARAŞTIRMASI SAHASINDA YENİ BULUŞLAR

HERMAN KAHMANN ve MELÂHAT ÇAĞLAR
İst. Üniversitesi Zooloji Enstitüsü

Türkiyenin memeli hayvanlar faunası hakkında toplu bir eser yoktur. Esasen bunun için lâzım olan temel bilgiler de henüz kâfi değildir. Bu sebeple İstanbul Üniversitesi Zooloji Enstitüsünün son senelerde giriştiği memeli hayvanlar araştırmasını derinleştirme faaliyeti övülmeye değer. Bu husustaki çalışmalar daha şimdiden memnuniyet verici neticeler sağladığı gibi, ilerisi için de ümit vericidir. Arazi bakımından gayet mütenevvi olan bu memleketin memeli hayvanlarının esaslı ve devamlı olarak araştırılması sayesinde birgün faunanın coğrafik münasebetler altında daha etraflı tanınması, yaşama sahası ve yaşama yerlerine dair bilginin artması ve nihayet birçok memeli türlerinin yaşama tarzı hakkında tam bilgi edinilmesi mümkün olacaktır. Bu yazıda ortaya konan buluşlar, şimdiye kadar kâfi derecede araştırılmış olduğu sanılan bölgelerde dahi, Türkiye için yeni türlerin tespit edilebileceğini göstermektedir.

Neomys anomalus Cabrera 1907.

Bu sorisid türünün Türkiyede yaşadığı uzun zamandanberi bilinmektedir. Erzurum'un kuzey bölgesinde 2.300 metre yüksekten toplanmış, MİLLER tarafından (1908) tarif edilmiştir (Ann. Mag. N. H. 1, 68).

Türkiyenin Avrupa kısmında ise bu tür yeni tespit edilmiştir (KAHMANN, yayınlanmamış). Bulunduğu yer Belgrad ormanıdır ve orada ihtimal nâdir değildir. vdBRİNK'in kitabında (1955) bu türün Trakyada yaşadığına dair bir kayıt görülmez. Fakat bu formun Belgrad ormanına inhisar etmediği, Trakyanın diğer kısımlarında da yaşadığı tahmin edilebilir; hattâ İstiranca bölgesinde yayılmış olması büyük bir ihtimal dahilindedir ve şimdiye kadar far-

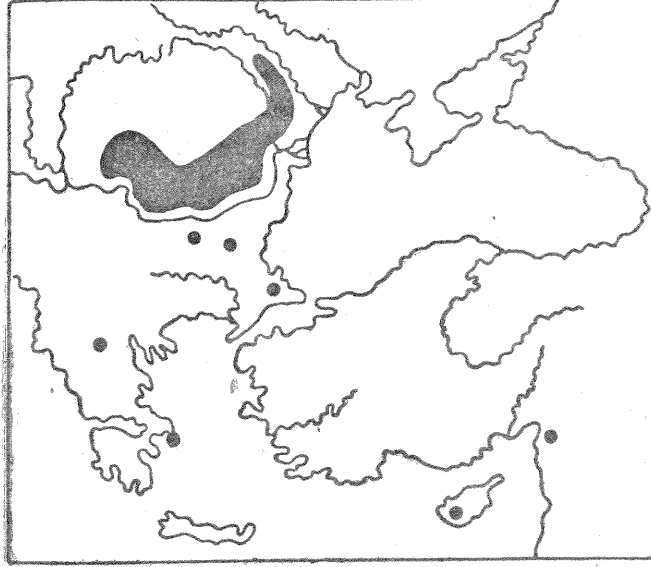
kına varılamamıştır. Yayılış sahaları Pirenelerden Kafkasyaya kadar devam eden bu hayvanlar Kırım yarımadasında da bulunurlar. Müteaddit alt türleri tarif edilmiş olmakla beraber bunların ileride iki alt türe. *Anomalus Cabrera* 1907 ve *Milleri Mottaz* 1907 ye, irca edilebilmesi muhtemeldir. Kuzeye doğru yayılışları takriben 54° enleme kadar (USSR) varır. vdBRİNK (1955) tarafından yayınlanan haritada (s. 27) türün Avrupadaki yayılma sahası insicamsızdır. Bu vaziyet şüphesiz araştırmaların ilerlemesi ile değişecektir. *Neomys anomalus* bir su sorisidi olmakla beraber yaşayış tarzı *Neomys fodiens*'te olduğu kadar suya bağlı değildir. Belgrad ormanında bataklık yerlerde bulunur. Büyükdere yakınındaki açık ve rutubetli olan park gibi yerlerde de yaşar. Yaşama mahallerinin dağlarda yükselmesi nispetinde hayvanların suya olan bağılılıkları da artmaktadır.

Crocidura suaveolens Pallas 1831

vdBRİNK kitabında (1955) Trakyayı bu türün yayılış sahası içinde gösterir. Fakat literatürde buna ait orijinal kaydı bulmak mümkün olmamıştır. ELLERMAN C. S (1951) ise bu formun Türkiyenin ne Avrupa ve ne de Asya kısmında bulunduğu dair birşey yazmaz. Bununla beraber bu tür hiç olmazsa Karadeniz sahili boyunca eksik olmadığı gibi Türkiyedeki yayılış bölgesinin doğu sınırı da Rize olarak tespit edilmiştir (ÇAĞLAR, yayınlanmamış) Yalnız bu sınır değişebilir, zira *Crocidura suaveolens* Kafkasya bölgesinde de yaşamaktadır. Türkiyedeki umumî yayılışı hakkında henüz birşey söylenemez. Araştırmaların bugünkü neticesi ile, bu husus için sarfedilen zaman kıyas edilirse bu formun çok bulunmadığını kabul etmek icap eder. Yaşayış tarzı bakımından Türkiyede de, meselâ batı Avrupada olduğu gibi, insanlarla meskün yerlere bağılıdır, binalarda da bulunabilirmi henüz bilinmemektedir. Bu hale şaşmamak lâzımgelir. Zira Anadoluda kedisiz hemen hemen hiçbir ev yok gibidir. Kedilerin mevcudiyeti hertürlü toplama muvaffakiyetini imkânsız yapmaktadır. Aynı cinsten fakat daha büyük bir tür olan *Crocidura russula* Hermann 1780, Türkiyeden henüz bilinmemektedir; fakat memleketin güneyinde ve doğusunda bulunması ihtimali vardır.

Rhinolophus mehelyi Matschi 1901

Yarasalar umumiyetle diğerk küçük memeli hayvanlara nispetle daha kolay görülür ve toplanabilirler. Buna rağmen yine de Türkiyede bu hayvanların yayılışları hakkındaki bilgi şaşılacak derecede azdır. Bu itibarla bazı türlerin Türkiye için ilk defa olarak tespit edilmesi tabii bir haldir. Bu gibi yeni yarasalardan biri olan *Rhinolophus mehelyi* (*Rhinolophidae*: Nalburunlu yarasalar), (KAHMANN ve ÇAĞLAR 1960, baskıda) Trakya ve Hatay bölge-

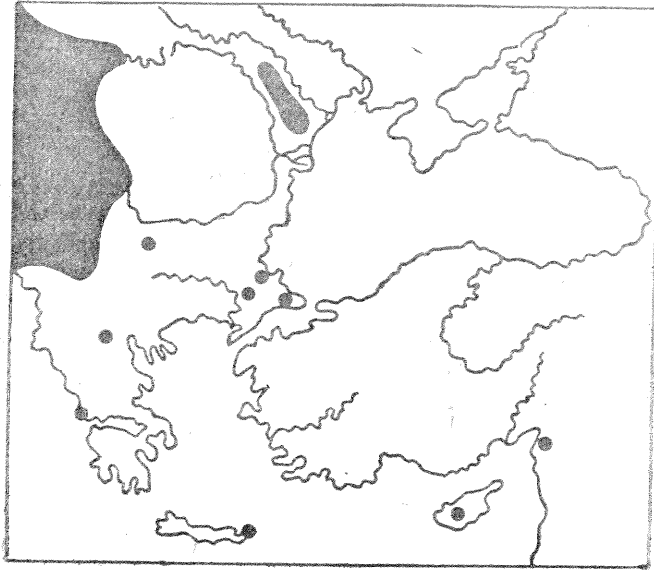
Şekil : 1. *Rhinolophus mehelyi*'nin güneydoğu Avrupada yayılışı ve Türkiyede bulunduğu yerler.

lerindeki mağaralarda müşahede edilmiştir. Bu yarasayı büyük bir ihtimal ile Türkiyenin batısından başka yerlerde de bulmak mümkündür. DAL'in neşriyatına göre (1954) Ermenistan Halk Cumhuriyeti bölgesinde de yaşar. Buna göre memleketin doğusunda da bulunacağı düşünülebilir. İhtimal zamanla Trakya (Küçükçekmece, İnceğiz) ile Kafkasyanın güneyindeki yaşama mahalleri arasında, Karadeniz boyunca, bir irtibat bulunduğu ortaya çıkarılabilecektir. Bu form Akdenizin bütün çevresinde yayılır ve Türkiyeden toplanan hayvanlar ile Batıakdeniz memleketlerine ait olanlar arasında bir fark görülmez. Bunlar yaz kış mağaralarda yaşarlar. Fakat yaz tü-

neklerinden kış tünelerine ne zaman göçtükleri malûm değildir. Bu husus halkalama metodu ile tespit edilebilirse Türkiye'de henüz yarasa halkalanması yapılmamaktadır. Trakya ve Hatay'da dişi hayvanlar yavrubakımı mahallerinde (*Wochensturbe*'lerde) toplanırlar. Şimdiye kadar yapılan araştırmalardan, popülasyonların fert sayısı bakımından zengin olmadığı neticesi çıkarılabilir. Türkiye'de vücut büyüklüğü bakımından bu formla kıyas edilebilecek iki nalburunlu yarasa türü daha, *Rhinolophus eurayle* Blasius 1853 ve *Rhinolophus blasii* Peters 1866, vardır. Bunlardan birincisinin bulunduğu yerler ELLERMAN C. S. (1951)'a göre «South-east coast of Black Sea» dir. Bu türün Trabzonda da tespit edilmesi (ÇAĞLAR, yayınlanmamış) yayılış sahasını coğrafik bakımdan güneye doğru genişletmektedir.

Myotis (Leuconoe) capaccinii Bonaparte 1837

Bu yarasa türünün (*Vespertilionidae*: Düzburunlu yarasalar) umumî yayılışı hakkında vdBRINK (1951) tarafından yapılan neşriyattan sonra güneydoğu Avrupada ve Türkiye'de birçok tamamlayıcı buluşlar yapılmıştır. Türkiye'nin Hatay bölgesinde ve Kıbrıs

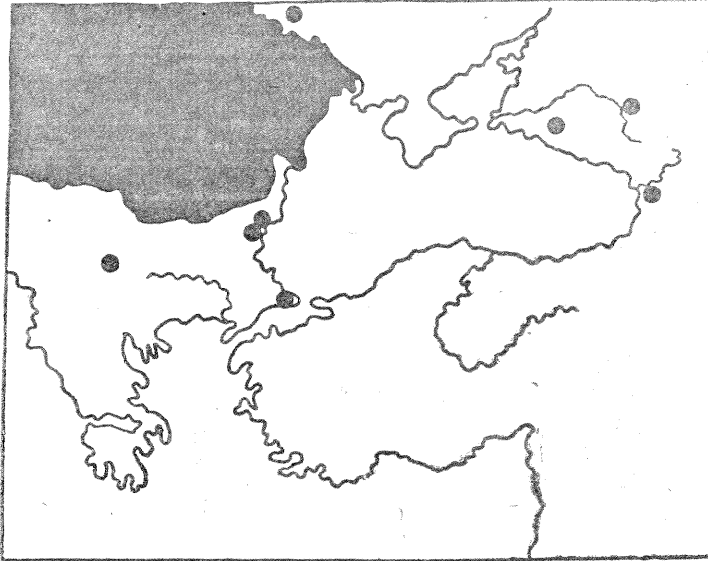

Şekil : 2. *Myotis (Leuconoe) capaccinii*'nin güneydoğu Avrupada yayılış ve Türkiye'de bulunduğu yerler.

Cumhuriyetinde tespit edilmişleri önemlidir. Gerek burada ve gerek Kıbrısta bu yarasa yaz kış mağaralarda yaşar ve ekseriya da *Rhinolophus mehelyi*, *Myotis myotis* Borkhausen 1797, *Myotis blythi* Tomes 1857, *Mimiopterus schreibersi* Kuhl 1819 ile bir arada bulunurlar. Kışın beraberlerinde *Plecotus*'lar da görülür. Batı Anadolu'nun da yayılış sahası arasında olması muhtemeldir. Fakat henüz o taraflarda müşahede edilmemiştir. Karadenizin sahil bölgesinde, şimdiye kadar, yalnız Trakya'da bulunmuştur. BOBRİNSKİJ C. S. (1951) ve DAL (1954) bu bölgeyi bu türün yayılış sahası arasında göstermezler. Buna mukabil BOBRİNSKİJ Aral gölünün güneyinde yaşadığını belirtir (harita 2). ELLERMAN'da bahsedilen, HEINRİCH (1936) tarafından isimlendirilen *bureschi* alt türünün kabul edilmesi doğru değildir. Zira yapılan tarif herhalde genç *capaccinii*'lere aittir. Türkiyede Trakya ve Hataydan elde edilen örnekler orta ve doğu Akdeniz (Korsika, Sardunya, Girit, Kıbrıs) bölgelerindeki popülasyonların fertleri ile aynıdır.

Myotis (Paramyotis) bechsteini Kuhl 1818

Umumiyetle çokluk bulunmayan bu yarasa türünün Türkiyede

Şekil : 3. *Myotis (Paramyotis) bechsteini*'nin güneydoğu Avrupada yayılışı ve Türkiyede bulunduğu yer.

tespiti (KAHMANN, yayınlanmamış) şimdiye kadar yapılan araştırmaların en önemlilerindedir. Ağaçlı yerlerde, bilhassa yaprak döken ormanlarda yaşaması dolayısıyla ayrı bir ökolojik tipi temsil eder. İstanbul civarında Belgrad ormanındaki yaşlı bir *Fagus orientalis*' te bulunan 7 veya 9 hayvandan, mevcudu koruma gayesiyle, yalnız bir fert yakalanmıştır. Yaşama yerinin eski bir ağaçkakan kovuğu olması muhtemeldir. Türkiyeye sınırları olan memleketlerde *Myotis bechsteini* müteaddit defalar müşahede edilmiştir. Bu yarasanın İstranca dağlarının orman bölgelerinde yaşaması muhtemel olduğu gibi Karadeniz sahili boyunca, orman durumunun uygun olduğu yerlerde bulunması da imkân dışı değildir. Bunların ihtimal, *Glis glis*'in de yaşadığı, yaprak döken ormanlarda hertarafta tespit edilmeleri kabildir. Umumiyetle ağaçlarda yaşayan yarasaların bulunması güç ve tesadüfe bağlıdır. Bu sebeple yaşayış tarzları hemen hemen bilinmez, halkalama metodu da bu hususta bir muvaffakiyet vadetmez. Bu durum ilerideki araştırmalar için bir ikaz olmalı, fakat korkutmamalıdır.

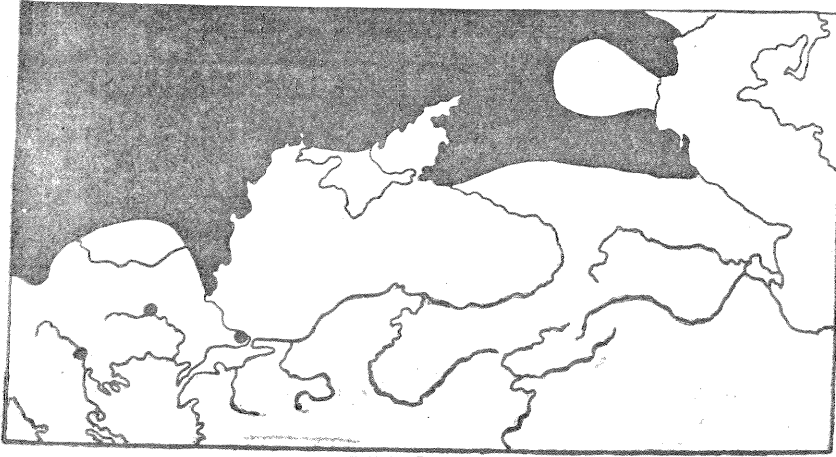
Nyctalus lasiopterus Schreber 1780

MİLLER (1912) bu yarasayı çok az olarak batı Avrupadan tanıır ve *Nyctalus maximus* Fatio 1869 olarak isimlendirir. Bugüne kadar çok nâdir olarak bulunmuştur. Tanındığı yerler İspanya, İsviçre, Fransa, İtalya, Yugoslavya, Bulgaristan, Sovyet Cumhuriyeti (53° doğu boylam, 57° kuzey ve 42° güney enlem) dir. Bu yerlere ilâve olarak şimdi batı Anadolu da tespit edilmiştir (KAHMANN, yayınlanmamış). Uludağ civarında, Mustafa Kemal Paşa kazası bölgesinde toplanmıştır. Bu yarasa bir dereceye kadar ağaç formu olarak kabul edilebilir. Aynı cinsin diğer türlerinde de bu tarz yaşayış görülür. vdBRINK'e göre (1955) Trakyada *Nyctalus noctula* Schreber 1774, ve *Nyctalus leisleri* Kuhl 1818 türleri yaşamaktadır. Yalnız bu bölge hemen hemen ormansız olduğundan bu formlar herhalde İstranca dağlarının ormanlı kısımlarında ve İstanbul yakınındaki Belgrad ormanında bulunurlar. Yukarıda bahsedilen 3 tür altkollarının farklı uzunlukta olması ile birbirlerinden iyice ayrılırlar: *lasiopterus* 64-69 mm, *nyctalus* 45-55 mm, *leisleri* 35-46 mm.

Apodemus agrarius Pallas 1778

Apodemus agrarius'un İstanbul yakınındaki Belgrad ormanın-

da bulunması şaşırtıcı olmuştur (KAHMANN, 1960). Yayılış sahası orta ve doğu Avrupadır. Fakat sahanın güney ve doğu kısımlarında çok nâdir bulunur. vdBRİNK'in kitabına göre (1955) güneydeki yayılış sınırı ehemmiyetli derecede güney istikametine doğru ilerler. HEİNRIÇ (1936) bu türü orta Bulgaristanda tespit etmiş, KAHMANN da (yayınlanmamış) Yunanistanın Makedonya bölgesinden toplamıştır. Bu buluşlar nazarı itibara alınırsa hayvanın Istranca dağları bölgesinde de bulunacağı ümit edilebilir. Arazinin strüktürü dolayısıyla Trakyadaki yayılışın eşit tarzda olması şüphelidir. Yayılma sahasının güneydeki doğu sınırını teşkil eden Belgrad ormanının izole bir yaşama mahalli olması mümkündür ve çok büyük olmayan populasyon ihtimal orman mevcudunun azalması

Şekil : 4. *Apodemus agrarius*'un yaşayış sahasının güney kısmındaki yayılışı ve Türkiyenin Avrupa kısmında bulunduğu yer. Bütün yayılış haritalarının tam olduğu hakkında bir iddiada bulunulmuş değildir.

ile nihayet tükenecektir. Fakat bu hususta hükümler vermeden evvel Kuzey ve Batı Trakyada *Apodemus agrarius*'un aranması lâzımdır. Neticeyi kimse önden söyleyemez. Bu hayvanlar İstanbulun yakınında, şehrin batısındaki tarlalarda tespit edilmemiştir. Belgrad ormanında, ağaçlı kısımlar arasına adalar halinde sokulmuş olan ve zemini yüksek otlarla kaplı, çok gölgeli rutubetli yerlerde bulunmuşlardır. Çok rutubetli zeminde yer üstü yuvaları kurarlar. Bu yuvalarda yavrular da görülür.

Bu yazıya tahsis edilen yer araştırmaların mevcut neticelerini daha etraflı anlatmak için çok mahduttur. Türkiye büyüklüğü yanında jeolojik ve coğrafi durumu bakımından da çok mütenevvi bir memlekettir. Burada memeli hayvanlar favnası sahasında çok büyük araştırma imkânları vardır. Bugün çok cüzi halde bulunan orman bölgesinde, bilhassa primer ormanlarda *Muscardinidae*, Yüksek dağ bölgelerinde ve daha ziyade doğu Türkiyede *Sicista*; Orta Anadolu ve güney steplerinde *Muscardinidae*, *Dipodidae*, *Nesokia*; batıdaki nehir vadilerinde *Muscardinidae*, *Muridae* ve nihayet memleketin birçok mağaralarında *Chiroptera* araştırımı yapılabilir. Bu imkânlar tükendikten sonra da Türkiyenin memeli hayvanlar favnası hakkında toplu bir eser yazmak kabil olur.

LİTERATÜR

- Aellen, V. 1955: Bull. Soc. Neuch. Sci. Nat. 78, 81-104, Neuchâtel
Brink, F. v. d. 1955: Zoogdierengids. Amsterdam
Bobrinskij, N., A. Kuznetzov ve A. Kuzjakin 1944: Mammals of USSR. Moskva
Dal, F. 1954: Le monde animal de l'Arménie. 1. Vertébrés. Erivan
Hanàk, V. ve J. Josifov 1959: Säugetierkundl. Mitt. 7, 145-151, Stuttgart
Heinrich, G. 1936: Mitt. Königl. Wiss. Inst. 9, 33-48, Sofia
Kahmann, H. 1960: İst. Üniv. Fen Fak. Mecmuası. İstanbul. Basılma halinde.
Kahmann, H. ve M. Çağlar 1960: Türk Biol. Derg. 10, 45-46, İstanbul.
Kahmann, H. ve M. Çağlar 1960 a: İst. Üniv. Fen Fak. Mecmuası, İstanbul. Basılma halinde.
Miller, G. 1912: Catalogue of the mammals of western Europe. London
Miric, G. 1960: Säugetierkundl. Mitt. 8, 37-39, München
Yalnız İstanbulda temini mümkün olan literatürden faydalanılmıştır.